

Proloog

Het Coburg-huwelijk

In mei 1816 werd in Carlton House in Londen, de residentie van de prins-regent, het huwelijk voltrokken tussen een obscure Duitse prins en de meest begerenswaardige koninklijke bruid van Europa: Charlotte van Wales, tweede in lijn voor de troon van Groot-Brittannië, na haar vader, de prins-regent. Er werd tijdens de plechtigheid, die om negen uur 's ochtends werd gehouden in de Crimson Drawing Room, zelfs door de bruid nauwelijks onderdrukt gegniffeld toen haar droomprins haar bij het uitspreken van de huwelijksgeloften plechtig beloofde dat hij haar deelgenoot zou maken van al zijn aardse bezittingen. Want Charlotte wist maar al te goed dat haar kersverse echtgenoot, prins Leopold van Saksen-Coburg-Saalfeld, een telg was van een verarmde 'Pompernikkel-staat'.* Hij was 'een jongere prins van Coburg wiens hele inkomen slechts 200 pond sterling bedroeg'.¹ Naast zijn knappe, verleidelijke uiterlijk en zijn eminente militaire carrière had Leopold zijn bruid niet meer te bieden dan bedrieglijkheid en schaamteloze ambitie.

Toch was het 'Coburg-huwelijk', zoals het door de Britse aristocratie minachtend werd genoemd, geen geringe prestatie voor een Duits vorstendom dat, als je naar het grote politieke plaatje keek, al lang 'ver-

* In zijn in 1848 verschenen roman *Vanity Fair* dreef William Thackeray de spot met de trivialiteit van het archetype van deze kleine staatjes: een saai, 'comfortabel, door een hertog geregeerd stadje', waar iedereen elkaar kende en waar het huwelijk van de kroonprins van Pompernikkel 'met de beeldschone prinses Amelia van Humbourg-Schlippenschloppen' het hoogtepunt van het seizoen was.

dwaald was op de kaart van Europa' en waarover de pers altijd had gezwegen als het graf.² Leopolds huwelijk met de favoriete Britse prinses was niets meer of minder dan een coup van een ondergeschikte Europese prins en leverde het echtpaar een jaarlijkse toelage op van 60.000 pond (ruim 6 miljoen in hedendaags geld), meer dan de totale jaarlijkse omzet van zijn door schulden geplaagde landje, een klein hertogdom op het platteland, anoniem weggestopt in het midden van Duitsland. De heersers konden erop bogen dat ze afstamden van een van de oudste Europese dynastieën: het Saksische huis Wettin, dat ooit had geregeerd over een groot deel van de regio. Maar latere opdelingen van het territorium tussen de mannelijke erfgenamen van de Ernestijnse linie* hadden het gebied gefragmentariseerd tot een complexe lappendeken van domeinen die van tijd tot tijd onderhevig waren aan herverdeling. Saksen-Coburg-Saalfeld bestond in feite uit twee kleine landsdelen die geografisch van elkaar waren gescheiden: Coburg, de oorspronkelijke thuishaven, lag in Oberfranken, iets ten zuiden van het Thüringerwoud; Saalfeld, aan de andere kant van het bos, in het vorstendom Schwarzburg, werd in 1699 toegevoegd ten gevolge van huwelijken en aankopen.³

Maar zo rond 1801 waren de status en de macht van Saksen-Coburg-Saalfeld drastisch afgenomen en kampte het hertogdom met grote schulden, terwijl het leger nog slechts bestond uit honderdvijftig musketiers en grenadiers en een militia van welgeteld één bataljon van 369 manschappen.⁴⁴ Een groot deel van de schulden was het resultaat van verkwisting en verkeerd management van de schatkist van Coburg door verschillende hertogen, die het gebied hadden bestuurd op basis van oude feodale principes.

Ten tijde van de vreselijke verwoestingen waaraan Europa ten prooi viel tijdens de napoleontische oorlogen kreeg Saksen-Coburg-Saalfeld het zwaar te verduren omdat Napoleons troepen eindeloos vaak binnenvielen. De hertog en zijn gezin moesten zelfs enige tijd de hoofd-

* In 1485 verdeelde de heersende familie van Wettin het gebied tussen de oudste zoon Ernst (de Ernestijnse linie) en zijn jongere broer Albert (de Albertijnse linie).

stad ontvluchten en verblijven in het relatief veilige Saalfeld. Niettemin hadden Leopold en zijn twee broers Ernst en Ferdinand zich tijdens de laatste schermutselingen tegen Napoleon in 1813-14 'naar beste eer en geweten ingespannen voor de bevrijding van Duitsland': Ernst met de Pruisen in Berlijn, Ferdinand met de Oostenrijkers in Wenen en Leopold in Polen, in dienst van keizer Alexander I van Rusland.⁵

Als jongste zoon van een hertogelijk huis dat voor het eerstgeboorterecht had gekozen moest Leopold, die in de pikorde pas op ruime afstand van zijn twee oudere broers kwam, zijn heil zoeken in het buitenland. Hij vond het verhoopte succes in Rusland. Hij had een voorbeeldige militaire carrière gehad: nadat hij al als vijfjarige door Catharina de Grote als 'ere-cadet' was opgenomen in de Russische Keizerlijke Garde had hij, de eerste Duitse prins in het Russische leger, razendsnel carrière gemaakt. In 1810 had hij het leger verlaten onder druk van Napoleon, maar in mei 1813 trad hij opnieuw toe tot de Russische strijdmacht, waarna hij in cavalerieaanvallen leiding gaf aan een regiment Russische kurassiers in de slagen bij Lützen en Bautzen in Saksen. Op 30 augustus boekte hij zijn meest significante militaire succes in de Slag bij Kulm. Alexander I en zijn Pruisische en Oostenrijkse bondgenoten hadden Leopolds militaire kwaliteiten inmiddels erkend. Hij 'had zes of acht onderscheidingen ontvangen', waaronder de prestigieuze Orde van Alexander Nevski, het Sint-Georgekruis, de Orde van Maria Theresia en het Pruisische IJzeren Kruis, alle voor zijn rol in de Slag bij Kulm.⁶

Omdat Leopold op 31 maart 1814 aanwezig was bij de vijandelijkheden bij Parijs die de boeken in zouden gaan als Napoleons definitieve nederlaag, mocht hij deelnemen aan de overwinnaarsparade in Parijs. In juni van dat jaar reisde hij naar Engeland met bondgenoten als de vorsten van Pruisen en Rusland.⁷ Toen hij in Londen aankwam, werkte de berooide Leopold, die zich geen hotel kon veroorloven en verbleef boven een kruidenierszaak in Marylebone, al aan een plan waarvoor de kiem was gelegd door niemand minder dan de tsaar.⁸ Nadat hij had moeten afzien van zijn 'vruchteloze passie' voor Hortense de Beauharnais, de 'bleke, introverte en spirituele' dochter van keizerin Josephine,

liet Leopold zijn oog vallen op een ‘blozende, rondborstige meid, die wellicht iets Duitser oogde dan hij zou hebben gewenst’.⁹ Alexander schijnt Leopold niet lang voor diens vertrek naar Engeland in vertrouwen te hebben verteld dat hij hem wilde ‘uithuwelijken aan prinses Charlotte, de toekomstige koningin van Engeland’.¹⁰ Alexanders sluwe zus Catharina Paulowna, de hertogin van Oldenburg, een weduwe die destijds in Londen woonde, zette het plan in werking. Ze sloot vriendschap met Charlotte en regelde een ontmoeting tussen Leopold, een lange, donkere, klassieke Adonis, en de met een uitbundige charme gezegende achttienjarige prinses. De prins-regent kan niet blij zijn geweest met deze ontmoeting, die zijn dynastieke ambities voor zijn dochter overhoopgooide en Rusland een belangrijke invloed aan het Britse hof bezorgde in de persoon van Leopold.

Charlotte had kort daarvoor haar verloving verbroken met de man die haar vader als echtgenoot voor haar had gekozen, de lieve, maar saaie prins Willem der Nederlanden. Ze had in december 1813 met de nodige tegenzin ingestemd met de verloving, die wonderen kon doen voor de relatie tussen hun twee landen, maar ze was afgeleid geraakt door een kortstondige passie voor prins Frederik van Pruisen. Toen dat op niets uitliep, werden er pogingen ondernomen om Charlotte en de prins van Oranje alsnog bij elkaar te brengen. Maar de prinses verloor haar belangstelling toen ze begreep dat ze als echtgenote van de erfgenaam van de Nederlandse troon hoofdzakelijk in de Nederlanden zou moeten wonen. Bovendien was in de zomer van 1814 Leopold gearriveerd – zelfs Napoleon vond hem ‘een van de knapste jongemannen die ik ooit heb ontmoet’, en zijn charmes lieten haar niet onberoerd.¹¹

Charlotte werd steeds rebelser en wilde zich ontworstelen aan de ijzeren greep van haar vader. Haar affecties voor ‘der Leo’, zoals ze hem liefkozend noemde, liepen al snel uit op fascinatie en vastberaden passie.¹² Al begin 1815 was ze er ondanks felle tegenstand van haar vader de prins-regent van overtuigd dat Leo van alle kandidaten die naar haar felbegeerde hand dongen degene was die ‘op basis van zijn situatie en alles wat ik over hem heb gehoord op dit moment voor mij de meest begerenswaardige connectie is [...] Ik geniet van Coburg omdat ik ze-

ker weet dat hij heus en werkelijk en oprecht gevoelens voor me koestert en bereid is alles wat in zijn macht ligt te doen om me gelukkig te maken.’¹³ De notoir koppige Charlotte, die als het enige wettige kind met aanspraak op de troon de nodige macht had, weigerde hem op te geven.

Hoewel Leopolds afkomst – een Duits hertogdom – voor veel adellijke Engelse lieden nogal min was, kwam hij in elk geval uit een vorstelijke familie. Bovendien kon niemand twifelen aan het voortreffelijke morele en intellectuele karakter van de prins en zijn ‘waardige ernst en ongebruikelijke gematigdheid’, al liet de prins-regent zich heimelijk ontvallen dat hij zijn misschien wel aanstaande schoonzoon overdreven voorzichtig vond, en nogal pedant. Hij gaf hem later de bijnaam ‘marquis Peu-à-Peu’.¹⁴ Maar Leopold had meer in zijn mars dan veel mensen aanvankelijk dachten. Zijn innemende uiterlijk camoufleerde een kille, logische intelligentie en de vastberadenheid om de belangen en opkomst van de Saksen-Coburgs in Europa te bevorderen.¹⁵ Charlotte op haar beurt was niet van plan om schade op te lopen door de ongelijke alliantie: ‘Denk geen moment dat ik door met prins Leopold te trouwen ooit zou kunnen terugvallen tot de positie van mevrouw Coburg. Ik smeed u dat niet te denken.’ Ze gaf daarmee aan dat haar Duitse echtgenoot als de tijd er rijp voor was meer zou zijn dan alleen een gemaal, een wens die Leopold ook koesterde. Want zoals de Engelse aristocraat Henry Greville in zijn dagboek schreef, was Leopold ‘bereid alles te doen om tot koning te worden gekroond’.¹⁶

Toen op 10 februari werd bekendgemaakt dat ‘naar het hof van Coburg het bericht was verstuurd over het voorgenomen huwelijk tussen prinses Charlotte van Wales en prins Leopold van Saksen-Coburg, derde zoon van de heersende hertog’, was Leopold in Engeland nog zo onbekend dat zelfs die elementaire feiten niet klopten: zijn vader was in 1806 overleden en inmiddels zat zijn broer Ernst op de troon.¹⁷ De Britse aristocratie reageerde geringschattend. ‘Hij is een onbeduidende

* Charlotte ging later een toontje lager zingen toen ze zo verliefd werd op haar nieuwe echtgenoot dat ze documenten ondertekende als ‘Charlotte van Saksen-Coburg’. Dat zei misschien ook iets over haar behoefte om zich te distantiëren van haar vader, de voormalige prins van Wales, inmiddels de prins-regent.

prins voor de erfgename van de Britse troon,' sneerde lady Charlotte Campbell Bury. Toch was het Coburg-huwelijk 'het enige deftige gespreksthema' in de hogere Londense kringen.¹⁸ De collectieve nieuwsgierigheid werd in november gestild toen Frederic Shoberl in zijn *Historical Account of the House of Saxony* een heel hoofdstuk lang uitweidde over het huis Saksen-Coburg-Saalfeld en de illustere genealogische afkomst en carrière van de prins.¹⁹

Op 19 februari 1816 arriveerde Leopold met een postschip in Dover. Hij verbleef voorafgaand aan zijn trouwdag – 2 mei – in hotel Clarendon in New Bond Street in Londen, een respectabel onderkomen voor 'alleenstaande heren'.²⁰ De nieuwsgierigheid van het volk was 'opgelopen tot het kookpunt' tegen de tijd dat Leopold in zijn imposante generaalsuniform – de prins-regent had hem gepromoveerd – de nieuwsgierige menigte bij Clarence House plezierde door te verschijnen. Hij werd begroet met een 'uitbundig hoera'. Toch was de gastenlijst voor het huwelijk in het nabijgelegen Carlton House naar koninklijke maatstaven bescheiden. Er waren slechts vijftig zorgvuldig geselecteerde hoogwaardigheidsbekleders uitgenodigd: buitenlandse ambassadeurs, ministers, leden van het Britse koningshuis en de adel.²¹ Er waren geen vertegenwoordigers van buitenlandse koningshuizen. Zelfs de moeder van de bruid ontbrak, want zij en de regent waren van elkaar vervreemd. Reizen was in de dagen voor de spoorlijnen een trage, moeizame aangelegenheid. Leopolds over het Europese vasteland uitgezwermde familie werd vertegenwoordigd door de minister van Saksen in Londen. Hij ondertekende ook het huwelijkscertificaat, aangezien er verder niemand uit Leopolds vaderland aanwezig was om getuige te zijn van dit triomfantelijke moment voor het huis Saksen-Coburg-Saalfeld.

Een van de meest prominente afwezigen was Leopolds oudere zus Julie, die het allemaal mogelijk had gemaakt met haar politiek strategische huwelijk met grootvorst Constantijn, de kleinzoon van Catharina de Grote. Dat huwelijk had niet alleen Leopold maar de hele familie veel eer en voorrechten verschaft. Bovendien – en dat was nog belangrijker – genoot Saksen-Coburg nu de bescherming van het Rus-

sische keizerrijk. Julie, de geliefde zuster die als veertienjarige naar een vreemd, exotisch land was gestuurd en was geofferd op het altaar van dynastiek opportunisme, had de militaire carrières van haar drie broers een nuttig steuntje in de rug gegeven, waardoor haar familie er goed opstond bij de Romanovs. Ze was als eerste van de zeven Saksen-Coburg-kinderen – de nog levende kinderen van hertog Frans en hertogin Augusta – in het huwelijk getreden. Tussen 1796 en 1818 sloot het huis een reeks spectaculaire huwelijken waardoor deze ooit obscure familie uitgroeide tot de vorstenmakers van het postnapoleontische Europa. Hun nakomelingen belandden 'op tronen, naast tronen of achter tronen'.²²

Leopold had toen hij trouwde al de weg ingeslagen naar internationale macht en invloed. Het Coburg dat door prins Gregori Potjomkin, de minnaar van Catharina de Grote, ooit spottend was neergezet als een irrelevante 'archipel van vorsten' behaalde datzelfde jaar opnieuw een significant dynastiek succes toen Leopolds broer Ferdinand trouwde met de dochter en enige erfgename van de rijkste man in het Oostenrijkse Rijk.²³ Een zuster, Antoinette, werd niet lang na Julie geïnstalleerd aan het Russische hof als de echtgenote van hertog Alexander van Württemberg, de broer van de in Duitsland geboren keizerin-weduwe. Maar het was de jongste zuster, Victoire, die in 1818 de ultieme triomf behaalde door te trouwen met de hertog van Kent, de oom van prinses Charlotte en een zoon van koning George III. Een jaar later baarde ze een toekomstige vorstin – koningin Victoria – die de cirkel van het verhaal van de Saksen-Coburgs rond maakte door te trouwen met haar volle neef, prins Albert van Saksen-Coburg en Gotha.

Zo vreemd is het dus niet dat maar weinig mensen zich bewust waren (en nog altijd zijn) van het bestaan van een 'verloren' zuster, prinses Juliana Henriette Ulrike van Saksen-Coburg-Saalfeld, die de onstuitbare opkomst van de Coburgs in gang zette. Al in 1854 had Julies verhaal – voor zover dat toen bekend was – een mythische status verworven. 'Wie was deze hedendaagse Iphigenia? Deze Ariadne die was geofferd aan de minotaurus? Deze Andromeda die niet is gered door een Perseus?' donderde *The Dublin Weekly Nation* in een stortvloed van

verontwaardigde hyperbolen. ‘U zult vergeefs naar haar zoeken in lijsten van de Russische keizerlijke familie. In hemelsnaam, wie was ze?’ De wereld wist niets over dit ‘arme verdoemde rozenknopje’ dat ‘uit de kinderkamer was weggerukt’ om de belangen van de Saksen-Coburgs te dienen, of over de hoge persoonlijke prijs die ze had moeten betalen uit naam van de torenhoge ambities van haar moeder, Augusta, om te waarborgen dat ze zou trouwen met een telg van de Russische keizerlijke familie. De historicus Johann Heinrich schreef: ‘De keizerskroon was aantrekkelijk genoeg om vaderlandslievendheid en geloof nog te overtreffen, en zelfs de alleszins gereede angst voor alles wat kon worden veroorzaakt door de toenmalige stand van zaken in Rusland.’²⁴

Julie werd weggehaald uit haar rustige, saaie leventje in Coburg en zonder omhaal achtergelaten in het Sint-Petersburg van Catharina de Grote. Ze was moederziel alleen, zonder vrienden. Haar Duitse naam werd haar ontnomen en vervangen door de afstandelijke titel grootvorstin Anna Fjodorovna van Rusland of, nog anoniemer, grootvorstin Constantijn. Maar in haar familie was ze altijd Jülchen – kleine Julia – een koosnaampje dat zelfs werd gebruikt door koningin Victoria, die vaak en met veel affectie over haar lieve tante ‘Julia’ sprak en nooit haar Russische naam in de mond nam. We zullen dan ook ‘Julie’ gebruiken in dit verhaal, dat haar moeilijke, ongrijpbare, vaak tragische leven in kaart brengt, een leven dat grotendeels werd geleefd in ballingschap om te ontkomen aan roddel en schandalen.